

Warszawa, dnia 24 maja 2018 r.

KMP.573.6.2018.MK

**Raport Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur
z wizytacji Policyjnej Izby Dziecka w Bielsku-Białej
(wyciąg)**

1. Wstęp

Na podstawie artykułu 19 *Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania*, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 30, poz. 192), zwanego dalej: OPCAT, oraz działając na wniosek Rzecznika Praw Obywatelskich, w dniach 19-20 marca 2018 r. do Policyjnej Izby Dziecka w Bielsku-Białej (dalej PID, placówka) udali się przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur (dalej: KMPT): dr Justyna Józwiak (socjolog, politolog w zakresie resocjalizacji), Justyna Zarecka (politolog w zakresie bezpieczeństwa wewnętrznego), Marcin Kusy (prawnik) oraz Michał Kleszcz (prawnik) - przedstawiciel Biura Pełnomocnika Terenowego w Katowicach.

Celem wizytacji zapobiegawczej przedstawiciele KMPT było sprawdzenie na miejscu sposobu traktowania zatrzymywanych nieletnich i dokonanie oceny ich ochrony przed torturami oraz innym okrutnym, niehumanitarnym lub poniżającym traktowaniem albo karaniem.

W ramach wizytacji wykonano następujące czynności:

- przeprowadzono rozmowę z nadkom. Iwoną Wajdą – kierowniczką PID;
- dokonano oglądu pomieszczeń, w tym m.in.: pokoi dla nieletnich, sanitariatów, jadalni;
- przeprowadzono rozmowę z nieletnimi przebywającymi w PID;
- poddano analizie wybraną dokumentację.

W toku wizytacji wykonano dokumentację fotograficzną. Po zakończeniu wizytacji przeanalizowano wybraną dokumentację związaną z funkcjonowaniem placówki.

W przedmiocie zainteresowania przedstawicieli KMPT każdorazowo pozostają następujące zagadnienia: traktowanie, dyscyplinowanie, personel, prawo do informacji, prawo do kontaktów ze światem zewnętrznym, prawo do obrony, warunki bytowe. W raporcie opisano jedynie te obszary, które w ocenie przedstawicieli KMP wyróżniają placówkę na tle pozostałych oraz te, które wymagają poprawy.

2. Charakterystyka placówki

W dniach wizytacji PID w Bielsku- Białej był jedyną tego typu placówką działającą w obrębie Komendy Wojewódzkiej Policji w Katowicach. Izba w Katowicach została wyłączona z użytkowania na czas przeprowadzanej modernizacji.

Wizytowany PID przeznaczony jest dla 28 nieletnich. W 2017 r. w Izbie przebywało 229 nieletnich (159 chłopców oraz 70 dziewczyn). Do dnia 18 marca 2018 w Izbie umieszczono 142 nieletnich, z czego 100 to chłopcy, a 41 to dziewczęta.

3. Dobre praktyki i mocne strony

Mając na uwadze dobro nieletniego oraz ochronę jego praw, w Wydziale Konwojowym i Policji Sądowej Komendy Wojewódzkiej Policji w Katowicach (dalej WKiPS KWP w Katowicach) wypracowano i wprowadzono Koncepcję Rozwiązań w zakresie jednolitego funkcjonowania Policyjnych Izb Dziecka w Bielsku-Białej i w Katowicach, której główne założenia wyrażają się w tym, że:

- dążąc do wyeliminowania wydarzeń nadzwyczajnych przy doprowadzaniu nieletnich do i z policyjnej izby dziecka, kierownictwo WKiPS KWP w Katowicach wydało polecenie, aby nie wydawać z placówki nieletnich, jeśli samochód służbowy policjantów, którzy przyjechali po nieletniego zaparkowany jest za bramą posesji PID;
- nieletniemu, który przebywa w placówce krócej niż pięć godzin i który informuje o tym, że jest głodny, pierwszy posiłek wydawany jest bez względu na czas, który upłynął od momentu umieszczenia w placówce. W książce przebiegu służby wykonywany jest wówczas wpis: posiłek wydano ze względów humanitarnych. Praktyka ta została wprowadzona jeszcze przed uregulowaniem prawnym tej kwestii w rozporządzeniu Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 4 czerwca 2012 r. dnia 4 czerwca 2012 r. w sprawie

pomieszczeń przeznaczonych dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia, pokoi przejściowych, tymczasowych pomieszczeń przejściowych i policyjnych izb dziecka, regulaminu pobytu w tych pomieszczeniach, pokojach i izbach oraz sposobu postępowania z zapisami obrazu z tych pomieszczeń, pokoi i izb [Dz. U. z 2012 r. 638], dalej: rozporządzenie w sprawie PdOZ i PID), zaś zmiany w rozporządzeniu wprowadzono na wniosek WKiPS KWP Katowice;

- przełożono treść regulaminu pobytu w izbie na język zrozumiały dla nieletnich i sporządzono kolorowe plansze z regulaminem;
- dla nieletniego poniżej 13. roku życia, który ma być doprowadzony do MOW, organizowane są niezwłocznie indywidualne konwoje policyjne;
- organizowane są szkolenia dla policjantów pełniących służbę w PID z zakresu tematyki innej niż resortowe, takich jak: symptomy depresji i rozpoznawanie zachowań autodestrukcyjnych u nieletnich; skuteczne radzenie sobie z agresją nieletnich; budowanie bezpiecznych relacji; wybrane zagadnienia z psychologii rozwojowej, wychowawczej i klinicznej;
- policjantom z jednostek terenowych polecono, aby przed doprowadzeniem nieletniego do PID, każdorazowo kontaktowali się z dyżurnym izby w celu wyeliminowania błędów w dokumentacji, nieprawidłowych druków służbowych i ustalenia podstawy prawnej do umieszczenia nieletniego w placówce;
- kierownicy PID otrzymali polecenie, aby w przypadku wydawania nieletniego na czynności służbowe z placówki (przewidziane na dłuższy czas trwania) w każdym przypadku zamawiali nieletniemu obiad. Ponadto kierownicy mają obowiązek informowania funkcjonariuszy pobierających nieletniego, że w wyznaczonym czasie mają przywieźć nieletniego do placówki na posiłek;
- kierownicy PID każdorazowo sporządzają informację o wszelkich stwierdzonych nieprawidłowościach dotyczących postępowania z zatrzymanym nieletnim przez funkcjonariuszy jednostek terenowych (m.in. znacznym upływem czasu od zatrzymania nieletniego do chwili doprowadzenia go do PID, oraz odmowy przyjęcia nieletniego do PID).

Informacja ta przekazywana jest do eksperta zespołu ds. nieletnich Wydziału Prewencji KWP w Katowicach, który poddaje ją dokładnej analizie;

- mając na uwadze zapewnienie prawidłowego rozwoju nieletnich umieszczanych w PID, WKiPS KWP w Katowicach zorganizował wśród policjantów zbiórkę książek i gier, które przekazano do PID. Nieletni nie tylko mogą korzystać z książek w izbie, ale również mają możliwość zabrania książki ze sobą po wyjściu z izby;
- nawiązano ścisłą i systematyczną współpracę WKiPS KWP w Katowicach z Pełnomocnikiem Komendanta Wojewódzkiego Policji w Katowicach do spraw Ochrony Praw Człowieka, który w bieżącym roku zorganizował książki dla policyjnych izb dziecka garnizonu śląskiego.

Ponadto, na szczególną uwagę zasługuje możliwość wykonywania telefonów do rodzin/opiekunów prawnych oraz adwokatów. Jak wykazała analiza dokumentacji, nieletni chętnie i wielokrotnie dzwonią do swoich najbliższych. Prawo do poinformowania osoby najbliższej o zatrzymaniu jest bowiem jedną z podstawowych gwarancji ochrony przed niehumanitarnym traktowaniem. Jest to szczególnie istotne w przypadku osób nieletnich, dla których pobyt w miejscu detencji jest niejednokrotnie traumatycznym przeżyciem. Przedstawiciele KMPT każdorazowo podkreślają, że pobyt w izbie może stanowić dla nieletniego trudne doświadczenie, zatem świadomość posiadania bliskich i utrzymywania z nimi kontaktu jest niezwykle potrzebna i może wpłynąć korzystnie na jego dalsze funkcjonowanie.

Przedstawiciele KMPT oceniają bardzo wysoko wszystkie opisane wyżej praktyki.

4. Problemy systemowe

a) Badanie osób z zaburzeniami psychicznymi przez lekarzy innych specjalizacji niż psychiatra

Wizytujący przeprowadzili rozmowę z nieletnim, który zgłosił im, iż przyjmuje leki psychiatryczne. Nadto w jego dokumentacji znajdowała się notatka urzędowa z zatrzymania z informacją, iż leczy się on psychiatrycznie. Tymczasem analiza dokumentacji wykazała, iż przed umieszczeniem w PID był on poddany badaniom przeprowadzonym przez lekarzy innych specjalizacji aniżeli psychiatrii (specjalistę chirurgii ogólnej). W ocenie KMPT

praktyka polegająca na poddawaniu osób z objawami zaburzeń psychicznych lub deklarujących leczenie psychiatryczne badaniom przeprowadzanym przez lekarzy innych specjalizacji aniżeli psychiatrii może powodować wystąpienie zagrożenia zdrowia, a nawet życia zatrzymanych, w sytuacji niewłaściwej diagnozy dokonanej przez lekarza, który nie posiada specjalistycznego przygotowania z zakresu psychiatrii. Nie można zapomnieć, że umieszczenie w jednostce Policji osoby z zaburzeniami psychicznymi, która może stanowić zagrożenie dla siebie lub innych osób, powoduje również obciążenie funkcjonariuszy Policji szczególnie trudnym zadaniem, do spełnienia którego niezbędna jest specjalistyczna wiedza medyczna.

Powyższy problem został przedstawiony w Raporcie Rzecznika Praw Obywatelskich z działalności w Polsce Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur w 2016 r. i, jak wskazuje zastana w wizytowanej placówce sytuacja, wciąż wymaga rozwiązania.

b) Brak obligatoryjnych badań lekarskich zatrzymanych

Zgodnie z udzielonymi wizytującym informacjami, badaniom lekarskim przed umieszczeniem w izbie są poddawani nieletni z widocznymi obrażeniami ciała, będący pod wpływem alkoholu lub innych środków odurzających oraz nieletni żądający przeprowadzenia badania.

Obowiązujące przepisy rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 13 września 2012 r. w sprawie badań lekarskich osób zatrzymanych przez Policję dotyczące ogółu zatrzymanych odnoszą się również do nieletnich. W szczególności o nieletnich wprost mówi § 1 ust. 3 pkt 2 lit. e rozporządzenia, który obliguje do dokonania badań lekarskich nieletniego po spożyciu alkoholu lub innego, podobnie działającego środka.

Przedstawiciele KMPT stoją na stanowisku, że każdego nowoprzyjętego nieletniego należy poddawać badaniu lekarskiemu. Taka praktyka pozwoliłaby bowiem na zdiagnozowanie ewentualnych przeciwwskazań zdrowotnych do osadzenia. Co więcej, z uwagi na możliwość identyfikacji wszelkich obrażeń ciała i szczegółowe odnotowanie tego faktu w dokumentacji medycznej, stanowi ona zabezpieczenie funkcjonariuszy Policji przed zarzutami dotyczącymi niewłaściwego traktowania.

Przedstawiciele Mechanizmu przypominają, iż w zakresie badań lekarskich opinię wyraził również CPT w sprawozdaniu dla polskiego rządu z wizyty w Polsce w 2004 r. [(Rada Europy, Strasburg, 11.04.2005 r.); CPT (2005)3]. W § 44 sprawozdania Komitet zalecił zapewnienie wszystkim nowoprzybyłym bezzwłocznego badania medycznego i regularnych wizyt lekarskich lub pielęgniarskich. Ponadto zgodnie z Zasadą 24 Zbioru zasad

mających na celu ochronę wszystkich osób poddanych jakiegokolwiek formie aresztowania bądź uwięzienia (Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ 43/173 z dnia 9 grudnia 1988 r.) *osobie aresztowanej lub uwięzionej, tak szybko po przyjęciu do miejsca aresztowania lub uwięzienia, jak będzie to możliwe, zostanie zaproponowane odpowiednie badanie lekarskie, a później, kiedy będzie to potrzebne, zapewniona opieka medyczna i leczenie. Opieka medyczna i leczenie zostaną zapewnione bezpłatnie.*

c) Kontrola osobista

Nieletni nowoprzyjęci poddawani są kontroli osobistej, podczas której – w uzasadnionych przypadkach – muszą zdjąć swoje ubrania i opuścić bieliznę.

Przepis § 4 ust. 2 załącznika nr 12 rozporządzenia w sprawie PdOZ i PID wskazuje, że „nieletni podlega szczegółowemu sprawdzeniu w celu odebrania rzeczy, o których mowa w ust. 1 pkt 2. Sprawdzenia nieletniego oraz odzieży na nim w warunkach zapewniających poszanowanie jego intymności dokonuje w miarę możliwości policjant tej samej płci”.

Użyte w regulaminie sformułowanie „odzieży na nim” wskazuje, że funkcjonariusz Policji jest uprawniony do dokonywania czynności bez pozostawienia zatrzymanego w samej bieliźnie czy też zobowiązywania go do całkowitego rozebrania się. Należy zrozumieć potrzebę zapewnienia bezpieczeństwa tak osobom zatrzymanym, jak i funkcjonariuszom Policji pełniącym służbę w PID, niemniej jednak tak daleko idąca ingerencja w prawo do prywatności nie może odbywać się bez właściwych w świetle Konstytucji RP regulacji prawnych.

W efekcie wystąpienia Rzecznika Praw Obywatelskich z dnia 10 lipca 2015 r. w sprawie pilnej potrzeby uregulowania zagadnienia kontroli osobistych w akcie prawnym rangi ustawowej¹, Podsekretarz Stanu w MSW w odpowiedzi z dnia 12 sierpnia 2015 r.² poinformował o trwających pracach nad projektem założeń projektu ustawy o Policji, który obejmie swoim zakresem m.in. uregulowania na poziomie ustawy kwestii kontroli osobistych.

Po niemal rocznym oczekiwaniu na wynik tych prac, RPO ponownie skierował wystąpienie w tej samej sprawie w dniu 19 lipca 2016 r.³ W odpowiedzi z dnia 11 sierpnia 2016 r.⁴ Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji wyjaśnił, że zmieniona została formuła prac nad nowelizacją przepisów ustawy o Policji. W wyniku tych zmian, prowadzone dotychczas działania mające na celu opracowanie projektu założeń do ustawy,

¹ Wystąpienie generalne RPO do MSW z dnia 10.07.2015 r., KMP.570.36.2014

² Odpowiedź Podsekretarza Stanu w MSW z dnia 12.08.2015, BMP-0790-6-2/2015/MJ

³ Wystąpienie generalne RPO do MSW z dnia 19.07.2016 r., KMP.570.36.2014

⁴ Odpowiedź Sekretarza Stanu w MSWiA z dnia 11.08.2016 r., BMP-0790-4-10/2016/MJ

będą zmierzały bezpośrednio do opracowania konkretnych zapisów normatywnych. Jednocześnie wskazał on, że planowane zmiany w ustawie o Policji dokonywane będą sukcesywnie, z uwzględnieniem priorytetów w działalności legislacyjnej Ministerstwa, wynikających przede wszystkim z konieczności zapewnienia rozwiązań niezbędnych z punktu widzenia bezpieczeństwa państwa, optymalnych warunków pełnienia służby przez funkcjonariuszy oraz wdrożenia wyroków Trybunałów Konstytucyjnego.

Z kolei w odpowiedzi z dnia 12 grudnia 2016 r. na Raport RPO z działalności KMPT z 2015 r.⁵ Sekretarz Stanu MSWiA zauważył, że zagadnienie konstytucyjności obowiązujących obecnie przepisów o kontroli osobistej jest przedmiotem postępowania o sygn. K 17/14, prowadzonego aktualnie przed Trybunałem Konstytucyjnym na wniosek Rzecznika Praw Obywatelskich. Co prawda nie czekając na wyrok Trybunału, MSWiA zobowiązało KGP do zainicjowania wstępnych konsultacji wewnątrzpolicyjnych, w celu wypracowania - na poziomie ustawowym - kompleksowych rozwiązań w opisywanym zakresie, niemniej jednak właściwe zdefiniowanie kierunków inicjatywy legislacyjnej będzie zależne od tego wyroku TK.

W dniu 14 grudnia 2017 r. Trybunał Konstytucyjny wydał wyrok we wspomnianej sprawie K 17/14. W wyroku, dotyczącym przepisów regulujących przeszukiwanie osób, dokonywanie kontroli osobistej oraz przeszukiwanie pojazdów nie tylko przez funkcjonariuszy Policji, lecz także innych formacji, orzekł m. in. o niezgodności z art. 41 ust. 1 i art. 47 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji; art. 219 § 2 ustawy z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego, art. 44 § 2 ustawy z 24 sierpnia 2001 r. – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia oraz art. 15 ust. 1 pkt 5 ustawy z 6 kwietnia 1990 r. o Policji w zakresie, w jakim przepisy te przewidują przeszukiwanie osoby i kontrolę osobistą, nie określając ich granic, jak również o niezgodności art. 15 ust. 7 ustawy o Policji w zakresie, w jakim nie przewiduje sądowej kontroli zgodności z prawem dokonywania kontroli osobistej, z art. 45 ust. 1 i art. 77 ust. 2 Konstytucji. Kwestia ta pozostaje w zainteresowaniu Rzecznika Praw Obywatelskich, który oczekuje na podjęcie przez właściwe podmioty działań warunkowanych wcześniej rozstrzygnięciem Trybunału Konstytucyjnego.

5. Obszary wymagające poprawy

⁵ Odpowiedź Sekretarza Stanu w MSWiA z dnia 19.12.2016 r. na Raport z działalności KMP w 2015 r., DPP-OP-0790-14/2016/PW

a) prawo do informacji

Podczas rozmów indywidualnych nieletni informowali wizytujących, iż nie byli oni informowani o możliwości kontaktu z adwokatem. Mimo iż w analizowanych protokołach zatrzymania nieletni podpisali się pod oświadczeniem o udzielonym im wyjaśnieniu w tym zakresie, a na tablicach informacyjnych o prawach nieletniego w PID wymienione jest prawo do kontaktu z obrońcą, Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur zauważa, iż uwagi na stres, który niejednokrotnie towarzyszy nieletnim w momencie zatrzymania, negatywnie wpływający na możliwość skupienia, percepcję i ocenę sytuacji, podczas przyjmowania nieletniego do Policyjnej Izby Dziecka należy mu w sposób jasny wyjaśnić prawa mu przysługujące.

b) warunki bytowe

PID w Bielsko-Białej znajduje się w wolno stojącym budynku. Warunki bytowe zapewnione nieletnim są dobre, we wszystkich pomieszczeniach jest czysto i schludnie, jednakże łazienki wymagają modernizacji. Ponadto, sypialni dla nieletnich nie wyposażono w szafki na ich rzeczy osobiste, a na taką możliwość wskazuje § 35 ust. 2 rozporządzenia w sprawie PdOZ i PID. Zgodnie z informacjami uzyskanymi od kierownik PID, placówka w trwającym kwartale zostanie przeniesiona do nowo wybudowanej Izby. W nowym budynku wszystkie pomieszczenia będą dostosowane do potrzeb osób z niepełnosprawnością, sypialnie dla nieletnich wyposażone w nowe łóżka oraz szafki nocne. Ponadto wymianie na nowe ulegnie wyposażenie magazynów w tym: bielizny, odzieży, ręczników.

c) ustalenia niezwiązane z pobytem nieletnich w placówce - traktowanie przy zatrzymaniu

W rozmowie indywidualnej nieletni poinformował wizytujących, iż podczas zatrzymania przez funkcjonariuszy Policji z Komendy Powiatowej w Zebrzydowicach zażądał kontaktu z konkretnym adwokatem. Policjanci jednakże odmówili mu realizacji tego prawa, kontaktując się wyłącznie z matką nieletniego, która następnie powiadomiła obrońcę. Sytuacja ta znajduje odzwierciedlenie w protokole zatrzymania. Zdaniem Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur w opisanej sytuacji dostęp do adwokata został uzależniony nie od woli zatrzymanego, a od innych osób, co pozostaje w sprzeczności zarówno z Konstytucją RP (art. 42 ust. 2), ustawą o postępowaniu w sprawach nieletnich jak i standardami

międzynarodowymi, np. Konwencją o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności czy Międzynarodowym Paktem Praw Obywatelskich i Politycznych. Także w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu wskazuje się, że dostęp osoby zatrzymanej do obrońcy, w tym umożliwienie przygotowania się do obrony oraz jej realizowania w toku postępowania jest niezwykle istotne z punktu widzenia rzetelności procesu sądowego i powinno być zagwarantowane od początku zatrzymania. Gdy wyjątkowe okoliczności sprawy uzasadniają odmowę dostępu do adwokata, ograniczenie w korzystaniu z jego pomocy nie może zniweczyć praw zagwarantowanych w art. 6 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności.

Ponadto nieletni ten informował, iż podczas zatrzymania w domu, policjanci używali niecenzuralnych słów, w obecności jego młodszego rodzeństwa (4-letnia siostra, 10-letni brat). Następnie na komisariacie, do którego został przewieziony, policjanci ci odmawiali mu skorzystania z toalety, palili przy nim papierosy.

Mając na względzie potrzebę ochrony zatrzymanych nieletnich przed torturami, niehumanitarnym lub poniżającym traktowaniem albo karaniem, celowe jest prewencyjne przypominanie funkcjonariuszom Policji o zasadach postępowania z zatrzymanymi nieletnimi.

6. Zalecenia

Na podstawie art. 19 OPCAT, przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji zalecają:

1. Kierownikowi Policyjnej Izby Dziecka w Bielsku-Białej

- a) informowanie nieletnich podczas przyjmowania do Izby o przysługujących im prawach w sposób jasny i zrozumiały.

2. Komendantowi Wojewódzkiemu Policji w Katowicach

- a) przypomnienie podległym jednostkom Policji o zasadach postępowania z nieletnimi podczas zatrzymania.